

A2

Çu ecusi ta beste gauçaric...

1160-1163 orriak ia osorik galdu direnez, ez dakigu ziur poema hau hemen hasten den. 1-4 lerroen letrakera gainerakoena baino biribilagoa eta beste eite batekoa denez (letrakera-aldaketa bera dago eskuizkribuko beste leku batzuetan ere, 1147v-1148r orrialdeetan adibidez), pentsa daiteke idatzaldi batean idatzia dela ahapaldi hori (1-4), eta esku berak beste idatzaldi batean idatziak gainerakoak (zorrotzagoa eta etzanagoa da 5-24 lerroetako letrakera). Hala dela onartzen badugu, are beharrezkoago egiten da aurretik zerbait galdu dela pentsatzea, galduriko ahapaldi-segida baten bukaera bailirateke 1-4 lerroak.

Zalantzarik gabe, guk ezagutzen dugun moduan amaitzen zen poema hau. Azken ahapaldi hori da, hain zuzen, poemaren gaia laburbiltzen duena: maitea ikustearekin bat maitemindu da harekin, lehen begi-kolpeko maitasunez, eta, erantzun onik hartu ez duenez, zorigaitzean bizi da harrezkero. Maitasunak nekea eta nahigabea dakar, baina ezin zaio ihes egin. Ez dakigu gaztelaniazko lerroak beste gaztelaniazko poema batekoak diren eta euskarazko hau haren glosa gisa egin den, ala, besterik gabe, euskarazkoan gaztelaniazkoak txertatu diren. Hizkuntza-txandakatzearen errekurtsua eskuizkribuko beste poema batean ere erabili da (*Barri onac dacart... A13*).

<1164r> [...]
 Çu ecusi ta beste gauçaric
 oy¹ ezta cerren² ecusi,
 cegaiti alegriaric ez da
 munduan çure pareric.

Ain contenturic nago ni çugaz³

5

¹ *oy*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy* eta *oyta* betegarriak (bakanka *oy eta*), bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

² *ezta cerren*: ‘ez da zertan, ez da zergatik’; zehar-galdera da, ez kausazko perpausa. Halako hiru aurkitu ditugu eskuizkribuan: *Çu ecusita, beste gauçaric / oy ezta cerren ecusi* (A2: 1-2), *Oi eztoz cerren azquero janci / seda finoçco calcea* (A24: 29-30), *Oy arrezquero nic ez dot cerren / estudiadu dancea* (A24: 33-34).

³ *çugaz*: Esanguratsua da eskuizkribuan egin den zuzenketa: *çuregaz* > *çugaz*; izan ere, *-gaz* kasu-markarekin, hala genitiboarekin (*-regaz*) nola gabe (*-gaz*) erabiltzen dira pertsona-izenordainak eskuizkribuan: *neuregaz* (A14: 25) / *niçgaz* (*passim*) / *neurgaz* (A16: 19), *aregaz* (A16: 15, A19: 24) /

nola çu nigaz gaxtoto,⁴
 cegaiti Jaunac eguin ez nabem
 çure contentamentuco.⁵

Çure beguioc necusenean,
 bertati⁶ neben eçautu
 oi eta ecin ceindidala
 neure bician gozadu.⁷

10

Ene laztana, ce daidiçu
 ceure gogoan pensadu⁸

agaz (passim), *beregaz* (AL: 1143v, AL: 1144v) / *beragaz* (B20: 61), *çuregaz* (AL: 1144v, A2: 2 oh., A7: 15, A16: 20, A17: 95) / *çugaz* (AL: 1141r, A2: 2, A7: 26, A16: 9, A26: 134, B16: 143), *gugaz* (A1: 1).

⁴ *gaxtoto*: ‘gaizto, gaizki’; cf. Lcc “mal, o malamente, *gaystotoro*; malestar, *gaystoto eguon*; maldezir, *gaystoto essan*”.

⁵ *contentamentuco*: ‘gozamenerako’; cf. Lcc “plazer o deleyte, *contentamētua*”.

⁶ *bertati*: ‘berehala’.

⁷ *ecin ceindidala* / *neure bician gozadu*: ‘ezin izango zintudala neure bizian gozatu’; *-*idi*- erroko adizkia da, balio potentzialarekin.

*-*idi*- aditza *egin* aditzaren erro supletibotzat jo ohi da (Lafon 1944 eta geroztikako lanak). Izan ere, testu arkaikoenetan, *egin*-ek ez du potentzialeko forma trinkorik erakusten, eta haren ordeztze erabilten da. Mendebalde zein Ekialdeko testuetan aurkitzen da.

*-*idi*- aditza trinkoki (*Arbore gaichtoac fructu onic ecin daidi*, Leiz Mat. VII, 18), zein “partizipioa + *-*idi*-” gisako perifrasiaren laguntzaile gisa agertzen zaigu. Azken erabilera hau Mendebaldeko testuetan baizik ez da lekukotzen; eta hori da, hain zuzen ere, espero duguna, *egin* eta *-*idi*- banaketa osagarrian badira, eta “partizipioa + *egin*” perifrasi Mendebaldekoa bada: *Mayacean berarra luce da eta sendo, eguitayaren orçac ebagui leydi ondo* (RS 268), *Esan senguída beste gatic / esneydysula trucadu* (Mik TAV 3.1.27).

Lazarraga eskuizkribuan, bost aldiz agertzen zaigu trinkoki jokaturik, eta gehienetan aditz-lokuzio bateko aditza da: *Ecín faltaric neydio / nic on derechadanari* (A3: 9-10), *apa bat baneydiçu ao goçoan*; / *bacusu ene fedea firmea dana* (A17: 19-20), *Baneidio bati berba*, / *palagadu al banegui* (A19: 62-63), *beronec bere ezteidio falta gueiago damari* (B23), *Mendi altuan erurra daydi*, / *aran baxuan eguzqui* (B31: 1-2). Gainerateko kasuetan, perifrastikoki erabilia da, partizipioa aditz nagusitzat harturik.

Balioari dagokionez, lau balioekin agertzen zaigu. Gehienetan potentziala adierazten du (zortzi aldiz), baina geroaldiaren balioa ere har dezake (bi aldiz). Behin baldintza irreal bateko apodosian agertzen zaigu, baina hori ez zaigu harrigarria iduritzen, kontuan harturik apodosiak potentzialeko formetarik erator daitezkeela. Azkenik, orain arte ezagutzen ez genuen erabilera batean aurkitu dugu bi aldiz: aginteraren balioarekin; bizkitartean, ez dira agintera “normalak”: orainaldiko forma iragankorren *d*-aurrizkia daramate, baina horrekin batera aginterazko formetan erabili ohi den ezeztapenaren partikula: *ze*. Pentsa daiteke geroaldiko formak direla aginteraren balioarekin erabiliak (oroit Leizarragaren mandamentuko *ez duk hilen* tipoko formak).

çuc ni gaxqui tratadu arren 15
oy ni naxala aspertu.⁹

Cegaiti emayten deustaçu
çuc onelaco vicia?¹⁰
Bici naxala iragaiten¹¹ dot
munduco pena guztiaç. 20

Penado de tanta pena
nago çu ecusizquero,¹²
y ninguna cosa buena
oy enetaco ez dago.

⁸ *ce daidiçu / ceure gogoan pensadu*: ‘ez dezakezu, ez ezazu zeure gogoan pentsatu’; *-idi- erroko adizkia da (ikus 11. lerroko oharra) eta agintera adierazten du.

⁹ *aspertu*: ‘nekatu, adorea galdu’; cf. Lcc “cansar, *aspertu*”. Cf. orobat, *OEH*, s.v. *aspertu*: “2. [...] Cansar(se); desanimar(se); aburrir(se)”.

¹⁰ *Cegaiti emayten deustaçu / çuc onelaco vicia?*: Beste aukera bat da, galdera zuzena dela pentsatu beharrean, kausazko mendeko gisa ulertzea, hainbat baitira taiu honetakoak ere, agian gehiago. Halere, hitz-ordenaren arabera erabaki dugu errazago dela galdera izatea: “galdera + ondorioa” vs. “perpau nagusia + kausazko mendekoa”; cf., adibidez: *Doristeo, çaldun gazte bat, / ebilen penaz beteric, / cegaiti utra on erechan / Silvia donzelleari* (AL: 1145v).

¹¹ *iragaiten*: Aditz honen partizipioa beti (bi aldiz) da *irago* eskuizkribuan (AL: 1153r eta A14: 97); aditz-izena beti (lau aldiz) da *iragaite*:- *iragaiterren* (AL: 1146r), *iragaiten* (A2: 19, A17: 70, B15: 44); baina testuko aditz trinko bakarrak kontsonanteen metatesia dauka: *naygaran* (B28: 1). *OEH*ko sarrera (s.v. *igaro*) interesgarria da, hala *igaro / irago* alternantziari dagokionez, nola aditz trinkoari dagokionez: “La forma *igaro* es casi general en guipuzcoano, y en vizcaíno es prácticamente la única documentada hasta finales del s. XVII y frecuente desde entonces. ***Irago (documentado ya en Landuccio y Nicolás de Zubia)***, es la única variante que encontramos en el s. XVIII (*msOñ* (235r), Arzadun, Barrutia, Urquizu, Gamiz (206)); en el XIX es bastante frecuente: Moguel (tbn. *igaro*), fray Bartolomé, Astarloa, Arrese Beitia (tbn. un ej. de *iragotu* (*AmaE* 449)), Iturzaeta; en el s. XX sólo se encuentra en Lauaxeta (*AB* 58); pero cf. *infra* IGAROKO. Fuera del vizcaíno, emplean *irago* Larramendi (*Cor* 300), Xempelar (191), F. Goñi y E. Arrese. **Se encuentran formas fuertes en los Refranes de Garibay y Bertso Bizkaitarrak (en ambos *aigara*), y en Refranes y Sentencias (*digaran* (231), con suf. de relativo)**; en el s. XX algunos autores (Lauaxeta (*BBa* 76), L. Jauregi (*Biozk* 4), Gaztelu (*MusIx* 83)) recrean formas fuertes como *digaro*. El sust. vbal. *iragaite*- lo emplea Capanaga (part. *igaro*), e *iragaite*- Urquizu (tbn. *iragote*- (57); part. *irago*); hay *igaroite*- en *CatLlo* (96) y *CatBus* (57), siendo en ambos *igaro* el part. En *DFrec* hay 156 ejs. de *igaro*”.

¹² *çu ecusizquero*: ‘ikustean’; *gero* adberbioa oinarri duen hainbat egitura erabiltzen du autoreak, perpau kausal eta denborazkoak osatzeko nagusiki. Denborazkoak adierazteko, nagusiki “erakuslea + instrumentala + -quero” eta “partizipio + *azquero*” egiturak erabiltzen dira. Hemen “partizipioa + *zquero*” dugu. Perpau honetan baldintzazko ñabardura ere antzeman daiteke, beharbada.

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

5 Ain contenturic nago ni çugaz] çuregaz ainbat idatzi du lehenengo, baina erdiezabatu eta hutsetik hasi du berriz ahapaldia.

Nola aipatu testu hau:

Lazarraga, Juan Perez, 2012 [c. 1602], “A2 – Çu ecusi ta beste gauçaric...” [PDF], in G. Bilbao et al. (arg.), *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa (2.0)*, Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU. Interneten eskuragarri: <<http://www.lazarraga.com>> [Kontsulta: uuu/hh/ee].

Lan hau [Creative Commons-en baimen baten mende](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) dago